

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

Авдєєв В.В.

студент,

*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка*

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ ПРОЦЕНТІВ РІЧНИХ ЗА Ч. 2 СТ. 625 ЦК УКРАЇНИ

Широка розповсюдженість грошових зобов'язань зумовлює потребу у детальному дослідженні проблеми визначення правової природи процентів річних, які передбачені в ч. 2 ст. 625 ЦК України. Воно має вагомим практичне значення, адже від визначення природи процентів річних безпосередньо залежатимуть правові наслідки порушення боржником грошового зобов'язання.

У тій чи іншій мірі правову природу процентів річних досліджували такі відомі вчені як Т. Боднар, Л. Лунц, Л. Новосьолова, О. Печений, О. Подцерковний, Л. Тарасенко, О. Шаповалова та інші.

Деякі автори вважають, що проценти за прострочення виконання грошового зобов'язання не відносяться до заходів цивільно-правової відповідальності, а являють собою плату за користування чужими грошовими коштами.

Точку зору про те, що проценти є компенсацією або винагородою (платою) за користування капіталом (грошовими коштами), послідовно відстоював Л. А. Лунц. Він стверджував, що проценти являють собою винагороду, яка періодично нараховується на боржника за користування чужими грошовими коштами, і яка не залежить від використання капіталу. Л. А. Лунц звертав увагу на те, що було б невірним стверджувати, що проценти, які повинні бути сплачені кредитору у випадку прострочення боржника, є формою відшкодування збитків, адже проценти в цьому випадку належать кредитору незалежно від наявності чи відсутності збитків у кредитора [1, с. 63].

Інші автори вважають, що проценти за прострочення виконання грошового зобов'язання являють собою законну неустойку [2, с. 198].

Якщо проаналізувати визначення неустойки за ч. 1 ст. 549 ЦК України, а також інші статті ЦК та ГК України, що стосуються неустойки, можна зробити висновок, що проценти річних за своєю природою подібні до неустойки у формі пені, на користь цієї позиції можна навести наступне:

1) проценти річні є грошовою сумою, яка сплачується у випадку порушення боржником зобов'язання, зокрема у випадку прострочення грошового зобов'язання;

2) право на проценти річні виникає незалежно від наявності у кредитора збитків, завданих порушенням грошового зобов'язання;

3) проценти річні встановлюються законом або договором, тобто їх розмір визначається сторонами заздалегідь і наперед їм відомий;

4) розмір процентів річних, який встановлений законом, може бути змінений у договорі;

5) у ст. 611 ЦК України встановлено лише дві форми відповідальності за прострочення виконання зобов'язання – відшкодування збитків і стягнення неустойки. Саме останньою і є проценти річних, бо їх нарахування не становить звичайне відшкодування збитків;

У той же час, у судовій практиці є випадки, коли термін «проценти річні» розглядається як назва окремої особливої форми цивільно-правової відповідальності, відмінної від неустойки. Так, у цивільній справі № 6-49цс12 суди першої, апеляційної та касаційної інстанції дійшли висновку, що норма ч. 2 ст. 625 ЦК України не підлягає застосуванню, ураховуючи те, що сторонами встановлений інший розмір пені, що підлягає стягненню. При перегляді ухвали, Верховний Суд України вказав, що суд касаційної інстанції безпідставно не застосував до спірних правовідносин положення ч. 2 ст. 625 ЦК України, адже аналіз ст. 536, ст. 549, ч. 2 ст. 625 ЦК України дає підстави для висновку про те, що проценти та неустойка є різними правовими інститутами, обмеження можливості одночасного застосування яких законом не встановлена. Крім того Верховний Суд України прямо зазначив, що ч. 2 ст. 625 ЦК України є спеціальним видом цивільно-правової відповідальності за прострочення виконання зобов'язання [3].

Водночас, з визначенням процентів річних неустойкою вирішується проблема можливості одночасного стягнення процентів річних і договірної неустойки. Як вже зазначалося, судова практика і деякі автори, визначаючи проценти річних самостійною формою відповідальності, роблять висновок про можливість стягнення з боржника і трьох процентів річних, і неустойки, передбаченої договором за порушення грошового зобов'язання. Інші вчені, навпаки, наголошують на неприпустимості цього. Зрозуміло, що разом зі стягненням договірної неустойки за порушення грошового зобов'язання, законна неустойка у розмірі трьох процентів річних не стягується. В іншому разі мало б місце покладення на боржника подвійної цивільно-правової відповідальності, що заборонено ст. 61 Конституції України.

Визнання процентів річних як неустойки у формі пені також тягне наслідки практичного характеру, а саме:

1. Спеціальний строк позовної давності. Відповідно до ст. 258 ЦК України до вимог про стягнення неустойки застосовується строк позовної давності в один рік. Стосовно вимоги про стягнення сплачених процентів за користування чужими грошовими коштами застосовується загальна позовна давність тривалістю у три роки;

2. Застосування права суду на зменшення суми неустойки, що стягується (ч. 3 ст. 551 ЦК України, ст. 233 ГК України, п. 1 ст. 83 ГПК України);

3. Обмеження щодо розміру пені, передбачені чинним законодавством, зокрема, Законом України «Про відповідальність за невиконання грошових зобов'язань»;

4. Обов'язкова письмова форма правочину про неустойку, недотримання якої тягне її нікчемність (ст. 547 ЦК України).

Проте в науковій літературі наводяться слушні контраргументи проти визнання процентів річних неустойкою.

Неважко вбачити розмежування процентів і неустойки, наприклад, коли йдеться про проценти поряд із неустойкою (ст. 534, ч. 2 ст. 589 ЦК України) або при встановленні правила про те, що проценти на неустойку не нараховуються (ст. 550 ЦК України). У цих випадках важко визначити, про які проценти йдеться – зазначені в ст. 563 чи в ст. 625 ЦК України, але можна переконатися, що більшою мірою про неустойку та проценти згадується переважно в разі порушення зобов'язання [4, с. 263].

Про різну правову природу неустойки та процентів річних свідчить розміщення відповідних статей в ЦК України. Так, правові норми, які регулюють неустойку (§ 2 глави 49 розділу 1 книги п'ятої ЦК України), розміщені в главі під назвою «Забезпечення виконання зобов'язання», в той час як ч. 2 ст. 625 ЦК України, яка визначає проценти річних, розміщена в главі під назвою «Правові наслідки порушення зобов'язання. Відповідальність за порушення зобов'язання». Тобто, скоріш за все законодавець не випадково передбачив таке розміщення норм для підкреслення різної правової природи неустойки та процентів річних.

Деякі автори розглядають проценти за прострочення виконання грошового зобов'язання як самостійну форму цивільно-правової відповідальності, яка є відмінною від відшкодування збитків, і від сплати неустойки [5].

Так, щодо грошових зобов'язань ЦК України передбачає можливість стягнення процентів річних та інфляційних витрат (ст. 625 ЦК України). Іншими словами, законодавцем певною мірою врахована специфіка грошових зобов'язань, оскільки встановлені спеціальні наслідки прострочення виконання цих зобов'язань у вигляді сплати процентів річних та інфляційних витрат. Ст. 625 ЦК України відображає специфіку наслідків порушення грошових зобов'язань, що підкреслює самостійну

природу процентів річних як форми відповідальності за прострочення виконання грошового зобов'язання.

Проаналізувавши кожен з наведених позицій щодо визначення правової природи процентів річних за ч. 2 ст. 625 ЦК України, можна зробити висновок, що усі вони походять із певною аргументацією, але категорично стверджувати про однозначну правильність одних із них і відкидати інші, з огляду на сучасне законодавство, неможливо. Водночас, необхідно врахувати розміщення відповідних норм в ЦК України. Ст. 625 ЦК України розміщена в главі під назвою «Правові наслідки порушення зобов'язання. Відповідальність за порушення зобов'язання», тобто законодавець певним чином виділив проценти річних як самостійну форму відповідальності.

Список використаних джерел:

1. Лунц Л. А. Денежное обязательство в гражданском и коллизионном праве капиталистических стран. – М.: Юриздат, 1948. – 215 с.
2. Боднар Т. В. Виконання договірних зобов'язань у цивільному праві: Монографія. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – 272 с.
3. Постанова Верховного Суду України від 06.06.2012 у справі № 6-49цс12 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/24976442>
4. Безклубий І. А. та ін. Відповідальність у приватному праві : монографія / за заг. ред. І. Безклубого. – К. : Грамота, 2014 – 415 с.
5. Печений О. Проблеми відповідальності за порушення грошового зобов'язання // Підприємство, господарство і право. – 2005. – № 3. – С. 53-56.

Ільєнко О.О.

студент,

Науковий керівник: Безклубий І.А.

доктор юридичних наук, професор,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ ДОГОВОРУ КОНТОКОРЕНТУ

Незважаючи на глибину, в тому числі фінансову кризу в країні, банківська система має поступово розвиватися не тільки за рахунок збільшення кількості банківських установ, а й в результаті розширення кола послуг, які надаються клієнтові. Банки можуть надавати депозитні, кредитні, розрахункові та інші поширені банківські послуги, але в умовах жорсткої конкуренції та для задоволення потреб більш широкого